

UOT 94

**DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQIŞƏSİNİN HƏLLİNDƏ
ATƏT-in ROLU MƏLUMAT BAZASI KİMİ****Ş.F.ƏHMƏDOVA***Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
shafag.ahmadova@gmail.com*

Məqalədə ATƏT-in Minsk Qrupunun yarandığı dövrdən etibarən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində gördüyü işlər təhlil olunur. Münaqişənin yaranması və inkişafı tarixi, başlıca xüsusiyyətlər qısa şəkildə təsvir olunur. Minsk Qrupunun yaranmasının əsas mərhələləri, bu qrupun cəbhələrdə və münaqişə iştirakçısı olan hər bir ölkədə vəziyyətin öyrənilməsi üçün gördüyü tədbirlər nəzərdən keçirilir. 1992-ci ildən bəri Minsk Qrupu öz qəbul etdiyi qərarlarda münaqişənin beynəlxalq hüquq normaları əsasında həll edilməsi prinsiplərini irəli sürdü. Məqalədə həm də münaqişə tərəflərinin hər birinin irəli sürdüyü prinsiplər nəzərdən keçirilir. Göstərilir ki, Minsk Qrupunun, nüfuzlu təşkilat olaraq qəbul etdiyi sənədlərə, həmçinin BMT-nin Dağlıq Qarabağla bağlı qətnamələrə Ermənistan tərəfindən məhəl qoyulmur. Qeyd olunur ki, bu, problemin həllində çətinlik yaradır. Avropa Şurası səviyyəsində qəbul edilən qərarlar da icra edilmir. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏT-in fəaliyyətinə dair məlumat bazası təhlil olunur. Bu bazaya əsasən ATƏT-in Minsk Qrupu tərəfindən qəbul edilmiş sənədlər, həmçinin həmin qrupun nümayəndələrinin vaxtaşırı sərhəd xəttində apardıqları monitoring nəticələri daxildir.

Açar sözlər: Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, ATƏT, beynəlxalq hüquq, cənubi Qafqaz bölgəsi, informasiya təhlükəsizliyi

Beynəlxalq miqyaslı münaqişələr (birinci növbədə söhbət milli zəmində yaranan münaqişələrdən gedir) olduqca mürəkkəb və çoxcəhətlidir. Bunların öyrənilməsində xüsusi sistemli yanaşma lazımdır ki, həmin sosial fenomen axıra qədər dərk olunsun. Belə münaqişələr bir sıra problemlərin kəskinləşməsi zəminində yaranır – milli-azadlıq hərəkəti, etnik azlıqların sosial-siyasi problemləri və s.

Beynəlxalq münasibətlər, ictimai hadisə olaraq, özündə beynəlxalq aktorların qarşılıqlı təsir və əlaqələrini, o cümlədən müxtəlif beynəlxalq statuslu təşkilat və təsisatların fəaliyyətini, bu zəmində fəaliyyətdə olan beynəlxalq siyasi sistemləri, həmin fəaliyyət haqqında elmi-nəzəri və tarixi-praktiki təsəvvürlərini birləşdirir. Beynəlxalq münasibətlər dünya siyasətini müəyyən edir, bu siyasət isə həmin münasibətlərin təzahür forması, inkişafı və formalaşmasının nəticəsidir.

Beynəlxalq təşkilatlarla bütün sahələrdə, o cümlədən sosial sahədə əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikasında demokratik səviyyəyə, sosial hüquqların təmin olunmasına və bu istiqamətdə dövlətin sosial siyasətinin formalaşmasına müsbət təsir göstərmişdir. Daxili və xarici siyasətin hüquqi bazasının yaradılması sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq cəmiyyətin sosial həyatının inkişafında mühüm rol oynayır. İlk növbədə BMT və digər nüfuzlu təşkilatlarda üzvlülükdən irəli gələn məqsəd və vəzifələr dərinlən düşünülməli, milli təhlükəsizlik baxımından reallaşmalıdır. Bir çox təşkilatlarla artıq sıx əməkdaşlıq qurulub. Bunların sırasında Avropa Şurasını xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır.

Bu məqalədə biz diqqətimizi Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı həyata keçirdiyi fəaliyyəti məlumat bazası kimi nəzərdən keçirməyi məqsəd qoymuşuq. Bunun üçün xronoloji ardıcılıqla münaqişə gedişində bu təşkilatın atdığı real addımlar nəzərdən keçirilərək qiymətləndiriləcək.

ATƏT-in Minsk qrupunun yaranması və vasitəçiliyi. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllinə dair vasitəçilik prosesi 1992-ci ilin fevral ayında Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müqaviləsi (ATƏM) çərçivəsində başlamışdır. ATƏM-in Xarici İşlər Nazirləri Şurasının Helsinkidə keçirilən 24 mart 1992-ci il tarixli əlavə iclasında Minskdə ATƏM-in himayəsi altında mümkün qədər tez bir zaman ərzində böhranın ATƏM-in prinsip, öhdəlik və müddəaları əsasında sülh yolu ilə həlli istiqamətində danışıqlar üçün forumu təmin edəcək Dağlıq Qarabağa dair konfransın çağırılması qərara alındı [bax: 1].

Ümumiyyətlə, münaqişənin həlli üçün hüquqi və siyasi addımlar beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələri, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və digər beynəlxalq təşkilatların müvafiq sənəd və qərarlarına əsaslanır.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə Azərbaycan ərazilərinin işğalına cavab olaraq qəbul olunmuş qətnamələri Azərbaycan Respublikası və regiondakı digər dövlətlərin suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və beynəlxalq sərhədlərinin toxunulmazlığına hörmət olunmasını bir daha təsdiqlədi. BMT Təhlükəsizlik Şurası düşmənçilik aktlarının dərhal dayandırılmasını, işğalçı qoşunların Azərbaycan Respublikasının bütün işğal edilmiş ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etdi, qaçqın və köçkünlərin geri dönmələrini təmin etməklə, regionda iqtisadi, nəqliyyat və enerji əlaqələrinin bərpasına çağırırdı. BMT Təhlükəsizlik Şurası ATƏT-in Minsk qrupunun münaqişənin sülh yolu ilə həllinə yönəlmiş söylərini bəyənrək, ATƏT-in Minsk prosesi çərçivəsində münaqişənin həlli yollarının axtarılmasına çağırırdı. Bu qətnamələrin heç biri Ermənistan tərəfindən yerinə yetirilməmişdir [2].

12 may 1994-cü il tarixində atəşkəsə dair razılıq əldə olundu. ATƏM-in dövlət və hökumət başçıların 1994-cü il 5-6 dekabr tarixlərində Budapeştdə keçirilən Sammitdə ATƏM çərçivəsində bütün vasitəçilik söylərinin əlaqələndirilməsi

dirilməsi üçün Minsk konfransı həmsədrlik institutunun yaradılması barədə qərar qəbul edildi. Budapeşt sammiti ATƏM-in fəaliyyətdə olan sədrinə silahlı münaqişənin dayandırılması üçün siyasi razılaşmanın əldə olunması məqsədilə danışıqlar aparmaq tapşırığı verdi. Sözügedən siyasi razılaşma münaqişənin nəticələrini aradan qaldırmalı və Minsk konfransının çağırılmasına imkan verməli idi. Sammit, həmçinin silahlı münaqişənin dayandırılmasına dair Tərəflər arasında saziş əldə edildikdən sonra ATƏM-in çoxmillətli sülhməramlı qüvvələrinin yerləşdirilməsi və sülhyaratma əməliyyatlarını hazırlayan Vyana mərkəzli Yüksək Səviyyəli Planlaşdırma Qrupunun (YSPQ) yaradılması ilə bağlı qərar qəbul etdi. YSPQ 1993-cü ilin may ayında yaradılan İlk Əməliyyat Planlaşdırma Qrupunu (İƏPQ) əvəz etdi.

23 mart 1995-ci il tarixində ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Minsk prosesinin həmsədrlərinə mandat verdi (DOC.525/95). 2-3 dekabr 1996-cı il tarixlərində keçirilən ATƏT-in Lissabon sammitində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri və ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinin əsasını təşkil etməli olan prinsipləri tövsiyə etdi, lakin Ermənistan bu prinsipləri qəbul etmədi və ATƏT-in 54 üzv dövləti arasında bu təklifin əleyhinə səs verən yeganə dövlət oldu. ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri sözügedən prinsipləri ehtiva edən bəyanatla çıxış etdi. Həmin prinsiplər aşağıdakılardır:

- Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikasının ərazi bütövlüyü;
- Dağlıq Qarabağın öz müqəddəratını təyinetmə hüququna əsaslanan sazişlə müəyyən olunmuş və ona Azərbaycan daxilində ən yüksək özünüidarəetmə statusu verən hüquqi statusu;
- Dağlıq Qarabağ və onun bütün əhalisinin təhlükəsizliyinə, o cümlədən nizamlaşmanın müddəalarını bütün Tərəflərin yerinə yetirəcəyi ilə bağlı qarşılıqlı öhdəliklərə dair zəmanət;

Lissabon sammitindən sonra 1997-ci ildə Fransa, Rusiya və ABŞ-dan ibarət həmsədrlik institutu yaradıldı (1992-ci ildən Minsk konfransına İtaliya (1992-1993), İsveç (1994), Rusiya (1995) və Finlandiya (1995-1996) sədrlik etmişlər).

1997-ci ilin aprel ayından etibarən həmsədrlərin bölgəyə səfərləri intensiv xarakter almağa başladı. 1 iyun 1997-ci il tarixində həmsədrlər Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlaşmasına dair hərtərəfli saziş layihəsini təqdim etdilər. Həmin layihəyə əsasən, silahlı münaqişə dayandırılmalı və Dağlıq Qarabağın statusuna dair razılaşma əldə edilməli idi. Azərbaycan tərəfinin sözügedən sənədlərin mahiyyəti ilə bağlı konstruktiv məsləhətləşmələrə başlamağa hazır olmasına baxmayaraq, Ermənistan tərəfi təklif olunan yanaşmanı qəti şəkildə rədd etdi [3].

19-23 sentyabr 1997-ci il tarixlərində həmsədrlər bölgəyə səfərləri zamanı münaqişənin “mərhələli həlli”nə əsaslanan yeni təklif təqdim etdilər. Bu təkliflər ilk mərhələdə 6 rayonun işğaldan azad olunması, ATƏT-in sülhyaratma əməliyyatlarının başlaması, köçkünlərin azad olunmuş ərazilərə qayıt-

ması və münaqişə bölgəsində əsas kommunikasiya vasitələrinin bərpasını nəzərdə tuturdu. İkinci mərhələdə Laçın (7-ci rayon) və Şuşa məsələləri həll olunmalı, Dağlıq Qarabağın statusunun əsas prinsipləri qəbul olunmalı və nəticədə ATƏT-in Minsk konfransı çağırılmalı idi.

10 oktyabr 1997-ci il tarixində Strasburqda Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri birgə bəyanatla çıxış edərək, “həmsədrlərin son təkliflərinin Minsk qrupu çərçivəsində danışıqların bərpa edilməsi üçün ümidverici baza” olduğunu bildirdilər. Lakin 1998-ci ilin fevral ayında Levon Ter-Petrosyanın istefası və 1998-ci ilin mart ayında Robert Köçəryanın hakimiyyətə gəlişindən sonra həmsədrlərin bölgəyə növbəti səfəri zamanı Ermənistan rəsmi olaraq, münaqişənin “mərhələli” həlli təkliflərinə dair razılığını geri götürdü.

9 noyabr 1998-ci il tarixində həmsədrlər “ümumi dövlət” konsepsiyasına əsaslanan yeni təklif irəli sürdülər. Bu konsepsiyaya əsasən, Dağlıq Qarabağ respublika formasında dövlət və ərazi vahidi statusu əldə etməli və Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədləri çərçivəsində Azərbaycanla birlikdə ümumi dövlət təşkil etməli idi. Azərbaycan bu təklifləri onun suverenliyinə və Lissabon prinsiplərinə zidd olması səbəbindən rədd etdi. Bundan sonra heç bir yeni təklif irəli sürülmədi və Minsk prosesi çıxılmaz vəziyyətə düşdü. Danışıqlar prosesinə təkan vermək üçün 1999-cu ilin aprel ayından etibarən Azərbaycan və Ermənistan prezidentləri arasında münaqişənin həllinə nail olunması məqsədilə birbaşa görüşlər başladı [2].

ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri 2002-ci ilin mart ayında bölgəyə səfərləri zamanı danışıqlar prosesinin Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin xüsusi nümayəndələri səviyyəsində davam etdirilməsi təklifini irəli sürdülər. Bu təklif hər iki dövlət başçısı tərəfindən qəbul olundu. 13-15 mart və 29-30 iyul 2002-ci il tarixlərində Praqa yaxınlığında hər iki dövlət başçısının xüsusi nümayəndələrinin iki görüşü keçirildi. 2004-cü ildən etibarən “Praqa prosesi” çərçivəsində Azərbaycan və Ermənistan Xarici işlər nazirləri arasında birbaşa danışıqlar başladı.

25 yanvar 2005-ci il tarixində Avropa Şurasının Parlament Assambleyası “ATƏT-in Minsk konfransının məşğul olduğu Dağlıq Qarabağ münaqişəsi” adlı 1416 sayılı qətnamə qəbul etdi. Parlament Assambleyası qətnamədə Azərbaycan ərazisinin böyük bir hissəsinin işğal olduğunu bir daha təsdiq edərək, etnik düşmənçilik və onu müşayiət edən hərbi əməliyyatların çoxlu sayda insanın etnik əsasda qovulmasına və monoetnik ərazilərin yaradılmasına gətirib çıxardığına dair narahatlığını ifadə etdi. Assambleya Avropa Şurasının üzvü olan bir dövlətin digər dövlətin ərazisini işğal etməsinin həmin dövlətin üzvlük öhdəliklərini kobud şəkildə pozması demək olduğunu açıq şəkildə bəyan edərək, münaqişə zonasından didərgin düşmüş şəxslərin təhlükəsiz və ləyaqətlə geri qayıtması hüququnu bir daha təsdiq etdi. Assambleya, həmçinin BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrini xatırladaraq, münaqişə tərəflərini onları yerinə yetirməyə, xüsusilə də işğal olunmuş ərazilərdən hərbi

qüvvələri çıxarmağa çağırmışdır [3].

2006-cı ilin may ayında ATƏT-in Minsk qrupunun hazırkı həmsədrlik institutu yaradılan vaxtdan etibarən ilk dəfə olaraq, həmsədr ölkələrin Xarici işlər nazirlərinin müavinlərindən ibarət birgə missiya bölgəyə səfər etmişdir. Səfərin məqsədi Dağlıq Qarabağa dair razılıq əldə edilməsi üçün 2006-cı ilin mühüm “imkan pəncərəsi” yaratdığını hər iki ölkə prezidentlərinin diqqətinə çatdırmaqdan ibarət idi. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri 22 iyun 2006-cı il tarixində ATƏT-in Daimi Şurasına məruzə təqdim etdilər. Onlar məsələyə aydınlıq gətirərək bəyan etdilər ki, yanaşmaların məqsədi münafişinin bütün aspektlərini bir mərhələdə həll etmək deyil. Həmsədrlərin sözlərinə görə, qeyd olunan prinsiplərlə imkan daxilində ən yüksək tərəqqiyə nail olmaq, lakin bəzi ən çətin məsələləri sonraya saxlayaraq danışıqlar aparmaq nəzərdə tutulurdu. Buna baxmayaraq, həmsədrlər bəyan etdilər ki, prezidentlər razılığa gələ bilmədikləri üçün onlar bu prinsiplərin müəyyənləşdirilməsi, ifadə edilməsi və yekunlaşdırılması işində öz yaradıcılıqlarının zirvə nöqtəsinə çatmışlar. Həmsədrlər bildirdilər ki, əgər tərəflər irəli sürülmüş prinsiplərə dair razılığa gələ bilmirsə, onda onları qane edə biləcək alternativ razılaşmaya nail olunması məqsədilə birlikdə çalışmalıdırlar. Həmsədrlər hazırkı mərhələdə intensiv “məkkik diplomatiyası”nın davam etdirilməsinə və prezidentlərin yeni görüşlərinə heç bir zərurət görmədiklərini diqqətə çatdırdılar [3].

Minsk qrupu həmsədrlərinin bəyanatına və danışıqlar prosesi ilə bağlı reallıqları ənənəvi olaraq təhrif etməyə çalışan Ermənistan tərəfinin qeyd olunan bəyanata dair şərhələrinə cavab olaraq, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi məsələyə aydınlıq gətirərək onu da bildirdi ki, Azərbaycan ərazilərinin davam edən işğalı və etnik təmizləmə şəraitində Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionunun hüquqi statusunun müəyyən edilməsi mümkün deyildir. Bunun üçün Azərbaycan əraziləri işğaldan azad edilməli, münafişə zonası demilitarizasiya olunmalı, müvafiq beynəlxalq təhlükəsizlik zəmanəti təmin edilməli və zorla didərgin salınmış azərbaycanlı əhali öz evinə qayıtmalıdır. Azərbaycan tərəfi Dağlıq Qarabağa Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq səviyyədə tanınmış ərazi bütövlüyü çərçivəsində və Konstitusiyasına uyğun olaraq, ən yüksək səviyyəli özünüidarəetmə statusu verməyə hazır olduğunu bir daha bəyan etdi. Xarici İşlər Nazirliyi bölgənin gələcək inkişafını nəzərə alaraq, beynəlxalq təcrübədə mövcud olan prezidentlərə uyğun şəkildə obyektiv şəraitin yaradılması məqsədilə münafişədən əvvəlki etnik tərkibin bərpasından sonra Dağlıq Qarabağın əhalisi üçün iqtisadi və digər stimulların yaradılmasını nəzərdən keçirməyə hazır olduğunu bildirmişdir. Bununla yanaşı, XİN bölgədə ədalətli və daimi sülhün əldə olunması üçün Azərbaycanın danışıqların davam etdirilməsinin tərəfdarı olduğunu bir daha bəyan etmişdir.

13 iyul 2007-ci il tarixində ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrləri 9 iyun 2007-ci il tarixində İlham Əliyev və Robert Köçəryan arasında Sankt-

Peterburqda keçirilən görüşdən sonra münaqişənin həlli prosesində yaranmış vəziyyəti qiymətləndirən bəyanat yaydılar. Həmsədrlər bəyan etdilər ki, prezidentlərin görüşü zamanı, əsas etibarilə münaqişənin sülh yolu ilə həllinin “əsas prinsiplər”inə dair razılığa gəlməyə əngəllər müzakirə edilmiş və tərəflər mövqə fərqləri səbəbindən razılığa gələ bilməmişlər. Həmsədrlər bəyanatlarında Azərbaycan və Ermənistanın bir qrup ziyalisinin Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ regionuna, eləcə də Bakı və Yerevana birgə səfər təşəbbüsünə toxunaraq, onu bəyəndiklərini və yüksək qiymətləndirdiklərini qeyd edərək, bu təşəbbüsü ilk etimadyaratma addımı adlandırdılar [4].

2 noyabr 2008-ci il tarixində Azərbaycan, Ermənistan və Rusiya prezidentləri Moskvada Bəyannamə imzaladılar. Bəyannamədə “münaqişənin nizamlanması beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri, eləcə də bu çərçivədə qəbul edilmiş qərar və sənədlərə əsaslanmalı olduğu” vurğulanır. Digər sənədlərlə yanaşı, buraya 1993-cü il BMT Təhlükəsizlik Şurasının, eləcə də 2006 və 2008-ci il BMT Baş Assambleyasının məlum qətnamələri daxildir. Bununla yanaşı, Bəyannamədə vurğulanır ki, münaqişənin beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə əsaslanan həlli regionda iqtisadi inkişaf və hərtərəfli əməkdaşlıq üçün əlverişli şərait yaradacaqdır. Beləliklə, bu sənəd Ermənistanın münaqişənin son həlli və onun əsas nəticələrinin aradan qaldırılmasından öncə regional əməkdaşlığa üstünlük verilməsi ilə bağlı iddialarını heçə endirir [4].

2009-cu il ərzində Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin tənzimlənməsi üzrə aparılan danışıqlar daha intensiv xarakter almışdır. Belə ki, ATƏT-in Minsk Qrupunun Həmsədrlərinin iştirakı ilə Ermənistan və Azərbaycan Prezidentləri 6 dəfə, Ermənistan və Azərbaycan xarici işlər nazirləri isə 3 dəfə görüş keçirmişlər.

2009-cu ilin 22 noyabr tarixində Münhendə keçirilmiş Azərbaycan və Ermənistan Prezidentlərinin görüşündə bir neçə məsələ ilə bağlı tərəflərin mövqelərində yaxınlaşma istiqamətində irəliləyiş əldə olunmuşdur.

2009-cu ilin 1-2 dekabr tarixlərində Afinada ATƏT-in Nazirlər Şurasının 17-ci iclası çərçivəsində ATƏT-in Minsk Qrupunun Həmsədr ölkələrinin nümayəndələri –Rusiya və Fransanın xarici işlər nazirləri, eləcə də ABŞ Dövlət Katibinin müavini birgə bəyanatla çıxış etmişlər. Bundan əlavə, ATƏT-in Nazirlər Şurası Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair Bəyanat qəbul etmişdir. Sözügedən bəyanatlarda münaqişənin nizamlanması prosesinin vacib elementi kimi, tərəflər arasında imzalanmış Moskva Bəyannaməsi və Helsinki Yekun Aktında təsbit olunmuş əsas prinsiplər göstərilir [5].

2010-cu il ərzində Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü çərçivəsində həlli üzrə danışıqlar davam etdirilmişdir. İl ərzində davam etmiş danışıqlar 2009-cu ilin dekabrında Minsk Qrupu Həmsədrləri tərəfindən təqdim edilmiş yenilənmiş Madrid prinsipləri əsasında aparılmışdır.

Aparılan danışıqlarda Azərbaycan ölkənin ərazi bütövlüyü və suveren-

liyinin bərpası, işğalçı qüvvələrin bütün işğal olunmuş ərazilərdən çıxarılması, yurdundan didərgin düşmüş məcburi köçkünlərin öz evlərinə qayıtması, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinin azərbaycanlı və erməni icmasının sülh şəraitində birgə yaşayışının təmin edilməsi, ərazilərin bərpası və kommunikasiyaların açılması və sonrakı mərhələdə hər iki icmanın iştirakı ilə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində Dağlıq Qarabağ bölgəsinin statusunun müəyyənəlməsi mövqeyindən çıxış etmişdir [6].

2009-cu il ərzində Rusiya Prezidenti Dmitri Medvedevin vasitəçiliyi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev və Ermənistan Prezidenti S.Sarkisyan arasında 25 yanvar tarixində Soçidə, 17 iyun tarixində Sankt-Peterburqda və 27 oktyabr tarixində Həştərxanda üç görüş keçirilmişdir. Son görüşün nəticəsində tərəflər ATƏT-in Minsk Qrupu və Beynəlxalq Qırmızı Xaç Cəmiyyətinin vasitəçiliyi ilə hərbi əsir və girovların, həmçinin atəşkəs rejiminin pozulması nəticəsində həlak olmuş şəxslərin cəsədlərinin qaytarılmasına dair birgə bəyanat qəbul etmişlər. Bunun nəticəsində Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Mübariz İbrahimov və şəhid Fərid Əhmədovun cəsədlərinin vətənə qaytarmaqla, torpağa tapşırılması mümkün olmuşdur.

2010-cu ildə Azərbaycan və Ermənistan xarici işlər nazirləri arasında 17 iyul tarixində Almatıda, 6 noyabrda Moskvada, 19 noyabrda Lissabonda, 22 noyabr və 9 dekabrda Moskvada ümumilikdə beş görüş keçirilmişdir.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınmasının başlıca prinsiplərinin razılaşdırılması istiqamətində atılmış ən mühüm addımlardan biri ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədr dövlətlərin başçılarının cari ilin 26 iyun tarixində Kanadanın Muskoka şəhərində verdiyi birgə bəyanat olmuşdur. Sözügedən bəyanatda dövlət başçıları tərəfindən münaqişənin həlli üçün işğal edilmiş ərazilərin azad edilməsi, məcburi köçkünlərin öz doğma torpaqlarına qaytarılması və digər prinsipləri nəzərdə tutan mərhələli həllinin zəruriliyi vurğulanmışdır.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün beynəlxalq aləmdə ifşa edilməsi və müvafiq hüquqi-siyasi qiymətləndirilməsinə nail olmaq istiqamətində həm ikitərəfli əsasda, həm də ATƏT, BMT, NATO, Avropa İttifaqı, Avropa Şurası və bir sıra digər nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində iş davam etdirilmişdir [5].

2010-cu ilin 19-20 noyabr tarixlərində Lissabonda keçirilmiş NATO-nun Zirvə görüşünün yekun Bəyannaməsində regional ölkələrin, o cümlədən Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, müstəqilliyi və suverenliyi dəstəklənmiş və regional münaqişələrin məhz bu prinsipləri nəzərə almaqla həllinə çağırılmışdır.

1-2 dekabr tarixlərində Qazaxıstanın Astana şəhərində keçirilmiş ATƏT-in 7-ci Sammiti çərçivəsində qəbul edilmiş Astana Bəyannaməsində ATƏT məkanında həlli uzanan münaqişələrin BMT Nizamnaməsi və ATƏT-in Helsinki Yekun Aktında təsbit olunmuş normalar öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda, Sammit çərçivəsində ATƏT Minsk Qrupunun Həmsədr ölkələrinin

nümayəndə heyətlərinin başçıları və Azərbaycan və Ermənistan Prezidentləri tərəfindən qəbul olunmuş birgə bəyanatda Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin Minsk Qrupu Həmsədr Dövlət Başçıları'nın 2009-cu il İtaliya və 2010-cu il Kanadada keçirilmiş G-8 Zirvə toplantıları çərçivəsində qəbul edilmiş prinsiplər əsasında həllinin vacibliyi bir daha vurğulanmışdır.

Bütövlükdə bu müddətdə ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyətini bir-mənalı qiymətləndirmək çətindir. Bunu 2020-ci ildə Azərbaycan-Ermənistan sərhəddində baş vermiş hadisələrə həmin qurumun münasibətindən də görmək olar: “2010-cu ildən bəridir bu qurumun fəaliyyətində zəifləmə var. Minsk qrupunun həm Xankəndində, həm Tbilisdə nümayəndəsi var. Onlar münaqişə bölgəsini gəzməli, tərəflərin hərəkətləri ilə bağlı vaxtaşırı açıqlama verməlidirlər. Yəni ATƏT necə Ukraynanın Donetsk və Luqansk bölgəsində fəaliyyət göstərsə, eləcə də Azərbaycan və Ermənistan təmas xəttində də fəaliyyət göstərməlidir. Üstəlik, Azərbaycan tərəfi vaxtaşırı deyir ki, işğal olunmuş ərazilərdə yeni əhali qrupları yerləşdirilir. Orada dəyişiklər baş verir, amma biz bununla bağlı ATƏT-in Minsk qrupu tərəfindən yetərli reaksiya almırıq” [11].

Bu barədə analitiklər deyirlər ki, “ATƏT-in müvafiq strukturları heç cür azərbaycanofobiya halını almış Azərbaycana qarşı antipatiyasını gizlədə bilmir. Bunun əsas səbəblərindən biri yəqin ki hazırda Qərbdə sürətlə vüsət alan islamofobiyaadır. Deyəsən bəziləri bu qurumu sırf “xristian klubu” kimi görmək istəyindədirlər. “Beyin iflici” keçirən Qərbin özünün məhsulu olan Suriya və Liviyadakı vəziyyətdən sonra yaranmış miqrasiya problemi zamanı islamofobiyanı aydın şəkildə sezmək mümkündür. Lakin istər Ermənistan tərəfi, istərsə də ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri anlamalı və yadda saxlamalıdır ki, nə Azərbaycan, nə də beynəlxalq ictimaiyyət ərazilərin qanunsuz işğalı və etnik təmizləmənin nəticələrini tanımayacaqdır” [12].

Nəticə. Ümumilikdə qeyd edilməlidir ki, 2010-cu ildə Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması ilə bağlı danışıqlar beynəlxalq hüquq və normalar və bu çərçivədə qəbul edilmiş sənəd və qərarlar əsasında davam etdirilmişdir. Bu da 2008-ci ildə Moskvada Rusiya, Azərbaycan və Ermənistan Prezidentləri tərəfindən imzalanmış bəyanatda əks olunur [6].

Avropa Parlamenti tərəfindən qəbul edilmiş “Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üçün strategiya ehtiyacı” adlı qətnamədə Dağlıq Qarabağ, eləcə də onun ətrafındakı ərazilərin işğalı altında olması faktı təsdiq edilmiş və Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycanın bütün işğal edilmiş ərazilərindən çıxarılması, öz doğma torpaqlarından didərgin düşmüş qaçqın və məcburi köçkünlərin tezliklə öz daimi yaşayış yerlərinə qayıtması hüququnun təmin edilməsi tələb edilmişdir.

Azərbaycan tərəfi işğal edilmiş ərazilərdə təbii sərvətlərin və mədəni irsin talan edilməsi, qeyri-qanuni məskunlaşma və mülkiyyət hüquqlarının pozulması ilə bağlı vəziyyətin araşdırılması və müvafiq qiymətləndirilməsi məqsədi ilə işğal olunmuş ərazilərə ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədrlərinin rəh-

bərliyi altında beynəlxalq dəyərləndirmə missiyasının səfərinin təşkil edilməsinə nail olmuşdur.

Azərbaycan tərəfi regionda davamlı sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq mühitinin bərqərar olmasına şərait yaradacaq Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin ədalətli həlli istiqamətində dünya birliyinin daha qətiyyətli və ardıcıl mövqedən çıxış etməsi və Ermənistanı beynəlxalq birliyin nüfuzlu üzvləri olan ATƏT-in Minsk Qrupunun həmsədr ölkələrinin təklif etdiyi başlıca prinsiplər əsasında münaqişənin bir dəfəlik həllini nəzərdə tutan yekun sülh sazişi üzərində işə başlamasına vadar etməsinə ümid bəsləyir [6].

ƏDƏBİYYAT

1. Münaqişənin nizamlanma prosesi // <http://mfa.gov.az/khojaly/index.php> (Müraciət tarixi: 21.04.2020)
2. ATƏT-in Minsk Qrupu həmsədrələrinin bəyanatı // URL: <http://contact.az/docs> (Müraciət tarixi: 21.04.2020)
3. Azərbaycan-ATƏT münasibətləri // URL: <http://mfa.gov.az/index.php?option> (Müraciət tarixi: 21.04.2020)
4. Nazir E.Məmmədov ATƏT-in Nazirlər Şurasının 17-ci iclasında iştirak etmək üçün Afınada səfərdə olmuşdur, 01 dekabr 2009-cu il // <http://mfa.gov.az/index.php?option> (Müraciət tarixi: 24.04.2020)
5. Lavrov və Nalbandyan arasında telefon söhbəti olub // URL: <http://www.voanews.com/azerbaijani/news/> (Müraciət tarixi: 02.05.2020)
6. Münaqişənin nizamlama prosesi // URL: <http://mfa.gov.az/index.php?option> (Müraciət tarixi: 02.05.2020)
7. Цыганков П.А., Дробот Г.А. Международные отношения: теории, конфликты, движения, организации. М.: Альфа-М, Инфра-М., 2008, 320 с.
8. Раджабли А.А. Национальные интересы и международная безопасность (анализ внешне-политического поведения). Баку: Китаб адеми, 2004, 400 с.
9. Дробот Г. А. Роль международных организаций в мировой политике: основные теоретические подходы // Вестник Московского университета. Сер. Социология и политология. М, 1999, № 1, с. 140-148
10. Süleymanlı N. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin informasiya modeli. Süleymanlı N. elmi red. M.Süleymanov. Bakı: Hərbi Nəşriyyat, 2011. – 280 s.
11. Tovuzda döyüşlər: cəbhədə nə baş verir? Təhlilçilər şərh edir // URL: <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-53392213> (Müraciət tarixi: 28.08.2020)
12. Anar Məmmədov: ATƏT-in Minsk Qrupu tərəfindən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması üzrə əməli addımların atılmasının zamanıdır // URL: <http://www.yap.org.az/az/view/news/43518> (müraciət tarixi: 28/08/2020)

РОЛЬ ОБСЕ В РАЗРЕШЕНИИ НАГОРНО-КАРАБАХСКОГО КОНФЛИКТА КАК БАЗА ДАННЫХ

Ш.Ф.АХМЕДОВА

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются действия Минской Группы ОБСЕ по разрешению Армяно-Азербайджанского, Нагорно-Карабахского конфликта, осуществленные за период ее создания. Вкратце приводится история возникновения и развития конфликта, излагаются его характерные особенности. Рассмотрены основные этапы создания Минской группы, те меры, которые предпринимала эта группа по изучению положения на фронтах и в каждой стране, участнице конфликта. Начиная с 1992 года, Минская группа на своих заседаниях выдвигала принципы решения конфликта на основе международного права. Рассмотрены принципы, выдвигаемые каждой из сторон конфликта. Показано, что документы, принятые этой авторитетной организацией, так же, как и резолюции ООН по Нагорному Карабаху, игнорируются армянской стороной. Отмечено, что именно в этом и заключается трудность решения проблемы. Не осуществляются также решения, принятые на уровне Европейского Совета. Информационная база по деятельности ОБСЕ в связи с Нагорно-Карабахским конфликтом, показывает, что в основном она содержит документы, принятые этим международным сообществом, а также результаты мониторингов, которые представители Минской группы периодически проводят на линии границ.

Ключевые слова: Нагорно-Карабахский конфликт, ОБСЕ, международное право, Южнокавказский регион, информационная безопасность

ROLE OF THE OSCE IN THE RESOLUTION OF THE NAGORNO-KARABAKH CONFLICT AS A DATABASE

Sh.F.AKHMEDOVA

SUMMARY

The article discusses the actions of the OSCE Minsk Group to resolve the Armenian-Azerbaijani, Nagorno-Karabakh conflict, made during the period of its creation. The history of the emergence and development of the conflict is briefly described, its characteristic features are described. The main stages of the creation of the Minsk Group, the measures taken by this group to study the situation on the fronts and in each country, a participant in the conflict, are examined. Since 1992, the Minsk Group at its meetings put forward principles for resolving the conflict on the basis of international law. The principles put forward by each of the parties to the conflict are considered. It is shown that the documents adopted by this authoritative organization, as well as the UN resolutions on Nagorno-Karabakh, are ignored by the Armenian side. It is noted that this is precisely the difficulty of solving the problem. Nor are decisions taken at the European Council level implemented. The information base on the activities of the OSCE in connection with the Nagorno-Karabakh conflict shows that it mainly contains documents adopted by this international community, as well as monitoring results that representatives of the Minsk Group periodically conduct on the border lines.

Keywords: Nagorno-Karabakh conflict, OSCE, international law, South Caucasus region, information security